

УДК 1(477)(092):316.422(477)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.15.312080>

ORCID 0000-0001-8898-5120

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ ФІЛОСОФІЇ Г. СКОВОРОДИ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ КОНТЕКСТІ

Петро Кравченко,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії;
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

У статті наголошено, що воєнні дії, які із 2014 року відбуваються в Україні, з особливою гостротою актуалізують суспільно-політичні перетворення, що пов'язані з доленосними питаннями майбутнього українського народу і нації, їх державотворчими процесами. В таких умовах класична соціально-філософська проблематика виходить на перший план, оскільки дає змогу всебічно осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити значущість особистості, як культурно-творчої істоти. Цю проблематику в руслі підготовки філософів тісно поєднано з антропологічною, оскільки майбутні фахівці мають усвідомити, що людина є центром соціальних та суспільно-політичних процесів, що вона мікрокосм, у якому зосереджений увесь макрокосм, як стверджував Г. Сковорода. Філософський символізм творчості мислителя полягає безпосередньо в мудрості, сродній праці, баченні великого в малому, розкритті таїни через символічний світ – ось дорога до щасливого життя. Бути людиною означає бути філософом – свідчить Григорій Савич, а доля кожної людини невіддільна від долі народу і єдність ця лежить у світі свободи, яку багато хто не розуміє, бо для цього необхідно боротися з цілим світом на принципах любові, а не ненависті. Це і є класична українська філософія започаткована Г. Сковородою, завдання якої полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва (честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність) та практично спрямувати їх на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Розбудова такого суспільства в Україні і є метою сучасного вітчизняного державотворчого процесу, а усвідомлення ціннісних засад – ціллю філософської освіти.

Майбутні філософи, досліджуючи творчу спадщину Г. Сковороди, можуть простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві; долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, життєвської мудрості та бажання долучитися до з'ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

Ключові слова: підготовка філософів, антеїзм, антропологія, барокова культура, вибір, державотворення, екзистенціальність, кордоцентризм, людина, ментальність, свобода, соціально-політичні процеси, «сродна праця», цінності.

Постановка проблеми. Для пропонованого дослідження вагомою обставиною визначено те, що українська філософська і громадська думка на початку ХХІ ст. увібрала передові ідеї, пов'язані з соціокультурною та суспільно-політичною ситуаціями у державі, із пробудженням національної свідомості, правом українського народу на політичне і національне самовизначення. Долі народу і нації, мови і

державності були тими ключовими питаннями, що не залишали байдужими свідомих українців, які розглядали суспільні процеси через призму загальнолюдських цінностей. Особливо це стосується періоду формування української класичної філософії, родоначальником якої справедливо вважаємо Г. Сковороду.

В. Горський у своєму дослідженні «Історія української філософії» (Горський, 1996) акцентує увагу на тому, що в умовах формування української класичної філософії вагоме місце посідала соціально-філософська проблематика, поєднана з проблематикою антропологічною. Людина – центр соціальних та суспільно-політичних процесів; навколо неї сконцентровані найважливіші загальнолюдські проблеми, вона – законодавець моральних та правових норм і творець цінностей, істотна ланка, що з'єднує природу і суспільство, мікрокосм, у якому зосереджений весь макрокосм. Увага мислителів завжди прикута до людини як джерела суспільних змін, особистості, що здатна творити себе саму, духовно і фізично еволюціонувати. Усі суспільно-політичні колізії розглядались крізь призму соціально-зорієнтованої людини, лише якій під силу було розв'язати складні проблеми, що постають у суспільстві. Створюючи культурні цінності людина, таким чином, сприяє як удосконаленню суспільства, так і самої себе; як істота, що потребує постійного руху вперед, не дозволяє суспільству, природі, світові бути певними «застиглими» феноменами, сприяє їхньому розвитку, змінам, які є запорукою нового й непізаного.

В умовах динамічних суспільно-політичних перетворень, війни в Україні, коли вирішуються доленосні питання пов'язані з проблемами суспільства, майбутнього народу і нації, державотворчими процесами – класична і соціально-філософська проблематика у процесі підготовки філософів виходить на перший план, оскільки це дає змогу глибоко осмислити громадську діяльність людини, її потенціал, внутрішні і зовнішні сили, оцінити значущість себе як культуро-творчої істоти (Кравченко, 2001). Руйнування старого і створення нового неможливе без майбутнього філософа як носія цінностей, неповторної і унікальної особистості, що впродовж усього свого існування, як людина, перебуває на межі життя і смерті, добра і зла, істини і хибності, а як фахівець – має вміє пояснити це іншим людям.

Аналіз досліджень і публікацій. Зосереджуючи увагу на феномені української класичної філософії і її засновникові Г. Сковороді, можна констатувати, що значна кількість українських філософів проводили і проводять різнобічні дослідження проблем, що формують її картину. Таких праць ми маємо величезну кількість; вони загальновідомі та забезпечують успішність подальшого вивчення як класичного періоду розвитку вітчизняної філософії, так і філософського доробку Г. Сковороди. До їх числа належать дослідження А. Бичко, І. Бичко, В. Горського, І. Іваньо, С. Йосипенка, Р. Кисельова, В. Табачковського, М. Поповича, Д. Чижевського, В. Шинкарука та численної кількості вітчизняних науковців. Проте цей доробок потребує подальших досліджень та аналізу задля створення цілісної картини ідей, поглядів мислителя, філософського бачення ним світу і людини зокрема, а особливо – їх значення для практичного спрямування сучасних державотворчих зусиль і процесів розбудови відкритого суспільства в Україні. Проблеми, що піднімає Г. Сковорода, дійсно стали глобальними і замкнули на собі значну частину духовного та політичного соціокультурного потенціалу; особливо значущими вони є в контексті формування майбутніх філософів.

Метою статті є виявлення впливу і значення філософсько-антропологічної проблематики творчої спадщини Г. Сковороди для розбудови відкритого суспільства в сучасній Україні та підвищення ефективності підготовки фахівців спеціальності 033 Філософія.

Методологія дослідження має комплексний характер і ґрунтується на соціально-філософському та історико-філософському аналізі антропологічної проблематики у

творчій спадщині Г. С. Сковороди і з'ясуванні її значення для досягнення свободи особистості та розбудови відкритого суспільства. Провідним методологічним інструментарієм обрано фундаментальні дослідницькі засади наукового аналізу – принципи об'єктивності, системності, цілісності, єдності історичного та логічного, детермінізму, розвитку і взаємозв'язку. Застосовано методологію соціальних та символічних репрезентацій, етнічної ідентифікації та структурного функціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період всесвітньої історії надзвичайно складний, суперечливий і динамічний. Далеко не кожна людина може чітко зорієнтуватися і розібратися в усьому, що відбувається у світі. Та, мабуть, це і не потрібно їй, бо не можливо охопити думкою усі світові процеси, події – їх причини, сутність, наслідки. Але людина повинна усвідомлювати, розуміти і розбиратися у багатьох фрагментах суспільного життя, щоб діяти свідомо і знати як саме діяти. Людина – це громадянин, а значить вона повинна розумітися у суспільному житті, орієнтуватися у тому, що діється навколо неї тут і нині. Перед людиною об'єктивно постає надскладне завдання розібратися у всьому і вона повинна прикласти великі зусилля, щоб хоч поверхово освоїти ті складні процеси, які відбуваються навколо неї. Сама людина багато чого не може усвідомити і зробити, як би вона не прагнула цього. Тому на допомогу їй повинна прийти держава із її інститутами та різними закладами. Але держава не завжди піклується про духовне формування особистості, недостатньо допомагає їй у цьому (Огнев'юк, Кравченко, 1999). Особистість занадто часто залишається у власному екзистенційному просторі свого середовища. Вона розуміє, що живе у певній країні (наприклад, в Україні), розуміє, що це її країна, спостерігаючи те, що відбувається навколо як явище. Але ж за явищем прихована сутність яку ми не завжди можемо пізнати. Окрім того у бутті людини є сфера майбутнього – що повинно бути? Як мені діяти? Саме те, що повинно бути, ми і робимо в дану мить, робимо разом. Наприклад: Україна як держава і усі ми як її громадяни, зробили свій вибір і прагнемо до європейських цінностей, до європейського способу і стилю життя. Ми зробили цей вибір на майданах і держава закріпила його законами та постановами Верховної ради. Цей вибір ґрунтується на загальнолюдських цінностях які найбільш яскраво відображені в епоху Просвітництва. До них перш за все належать честь і гідність, свобода, справедливість, солідарність, моральність. Для втілення цих цінностей у життя, їх реалізації ми повинні зробити занадто багато і в економічній, і у політичній, і у духовній сфері суспільного буття, та і в усіх інших соціальних сферах. А для цього ми змушені побудувати відкрите суспільство основою якого буде повага до людини та її етичних норм, тобто – високоморальне суспільство. Саме у цьому плані державні органи, та і усі ми повинні зрозуміти яке величезне значення має філософія для побудови такого суспільства. У чому ж сутність філософії за Сковородою? Він дає таке визначення: «Філософія, або любов до мудрості, спрямовує все коло справ своїх на той кінець, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, світлість думкам, як голові всього. Коли дух людини веселий, думки спокійні, серце мирне, то все світле, блаженне, веселе. Оце є філософія» (Сковорода, 1994, с. 408).

Філософська спадщина Г. Сковороди дає можливість показати, що за своїм визначенням і сутністю філософія завжди є відкритою для суспільства, відкрита до різних, навіть протилежних поглядів, аргументів, дискусій бо саме у них і народжується істина. Сама ж філософія – комунікативна, практична, чим і пробуджує інтерес до себе як певна метаінституція де люди мають свою думку, свою точку зору. Саме така філософія навчає людей мудрості і є містком для спілкування між людьми. А щоб цей місток побудувати, потрібно навчатись філософії. Тому, чим більше людей буде охоплено вивченням філософії, тим більше їх опанують мудрість буття і тим швидше ми зможемо побудувати післявоєнне відкрите суспільство. А це таке суспільство у якому – бути людиною значить бути філософом про що не одноразово говорив

засновник класичної української філософії Г. Сковорода 300-ту річницю із дня народження якого ми відзначаємо нині.

Філософський символізм цієї річниці полягає безпосередньо в його мудрості, сродній праці, баченні великого у малому, розкритті таїни через символічний світ. А це і є філософствування – дорога до щасливого життя. Саме Сковорода свідчить нам – бути людиною означає бути філософом. Світ ловив його, та не спіймав. Він показав, що його доля невіддільна від долі наряду і єдність ця лежить у світі свободи. В Україні народилася філософія чистої особистісної свободи. Свободи яку багато хто не розуміє, бо для цього слід зважитися боротися з цілим світом, але не з ненависті, а з любові (Попович, 2008). Це і є класика української філософії започаткована Г. Сковородою. Завдання ж філософії і полягає в тому, щоб пробудити основні гасла Просвітництва та їх практичне спрямування на досягнення як власної свободи, так і свободи відкритого суспільства. Людина повинна жити власним розумом і керуватися принципами моральності яка формується у самому суспільстві.

У творчості Г. Сковорода специфічні риси української філософської думки набувають найбільш виразного, чіткого проявлення. Це є період зрілості, творчого розквіту філософського знання, культури вцілому. Він подібний, наприклад, із класичним періодом античної філософії, добою середньовічної класики чи класичною німецькою філософією. Але це не є спрощене розуміння класики як такого піку розвитку, стосовно якого попередні або наступні періоди тлумачаться як щось менш розвинуте, неповноцінне чи регресивне. Такий підхід буде спрощенням, вульгаризацією філософії, мистецтва, духовної культури вцілому. Тому ми не можемо, наприклад, назвати культуру Просвітництва біднішою, примітивнішою за культуру Нового часу чи епохи Відродження, або еліністичну культуру менш розвинутою, ніж антична культура. У багатьох рисах Просвітництва більш яскраве ніж Новий час чи епоха Відродження, так же і еленізм по відношенні до античної класики. Тому під класикою ми і розуміємо не що інше, як зрілість, виразність, чіткість вияву особливих, специфічних рис філософії, духовної культури уцілому певного історичного періоду, епохи, окремо взятого народу, етносу, чи країни. У цьому розумінні ми і вживаємо термін «українська класична філософія». Цієї точки зору притримується також і ряд українських філософів (Бичко А., Бичко І., Табачкоський, 2001).

Одним із аргументів приналежності творчості будь-якого мислителя до певної культури (у тому числі – української) може служити критерій ментальності. Він відтворює різні рівні свідомості – від емпірично-чуттєвих до загальнотеоретичних. Саме світоглядний, теоретичний рівень українського менталітету складає єдність трьох патернів – антеїму, екзистенційності світу та кордоцентризму. У філософії Г. Сковорода орієнтація на неповторність у своїй окремішності людського існування, плюралістичність і діалогічна гармонійність реальності (екзистенціальність); кордоцентризм – (усьому голова – серце); спорідненість світу і людини (антеїзм), особистісна свобода як прагнення до щасливого життя – набувають вперше не просто якихось характерних рис чи тенденцій, а проявляються в якостях внутрішнього ядра, всеохоплюючого каркасу його творчості. Усе це і є класичний вияв української філософської думки. Завдяки цьому Г. Сковорода і вважається засновником, родоначальником української класичної філософії. Д. Чижевський індивідуальну неповторність філософії Сковорода вбачав у екзистенційній орієнтованості сковородинівської думки не на вузько раціоналістичні горизонти, а на все людиножиттєве розгалуження думок і почуттів, міркувань і емоцій, голови й серця (Чижевський, 1992).

Окрім того, досить потужним аргументом відносно цього є мандрівний спосіб життя, що поєднувався із специфічним стилем творчості. Цей стиль входив у поширений у той час в Україні літературно-філософський спосіб творчого мислення –

барокову культуру. Сковорода тлумачить розумову діяльність людини принципово нерационалістично. Він скрізь уникає самого терміну «розум». Дуже рідко вживає словосполучення «повзучий розум». Часто вживається термін «дух», «душа», «думка» і вони пов'язані із серцем, тобто їх зміст кордоцентричний, що є виявом бароковості мислення. Саме ж серце – це істинна людина, а не просто безодня думок. Людина тлумачиться не як думаюча істота чи гносеологічний суб'єкт, а як специфічна духовно-сердечна екзистенційна особистість, онтологічний суб'єкт. Таке бачення носить бароковий характер (Бичко А., Бичко І., Табачковський, 2001).

Як справедливо і досить влучно підкреслює І. В. Бичко: «Реальність, за Сковородою, не є моністично унітарним (ідеальним чи матеріальним) буттям. Вона є гармонійною взаємодією трьох світів: макрокосму, мікрокосму й символічного світу (Бичко А., Бичко І., Табачковський, 2001, с. 342). «Перший є всезагальний і світ населений, де живе все народжене. Цей, складений із незлічених світ-світів, і є великий світ ... інші два часткові й малі світи. Другий – мікрокосм, тобто світик, малий світ, або людина. Третій світ символічний, тобто Біблія» (Сковорода, Т. 2, 2005).

«Увесь цей світ складається із двох натур, одна видима, а друга невидима. Видима зветься жива істота, а невидима – Бог. Ця невидима натура, чи Бог, все живе проходить і утримує, скрізь завжди є, був і буде» (Сковорода, Т. 1, 2005). Макрокосм у своїй «видимій» іпостаті бачиться нами як природний світ відчутних речей і явищ, як матерія, проте насправді є «пустою видимістю», «місцем», «нікчемністю», «тінню» справжньої, але невидимої його природи – Бога (Сковорода, 2005а).

Щодо людини – то вона є мікрокосмом як єдність двох натур: «емпіричної» (тілесної) і «внутрішньої» (істинної) людини.

Макрокосм і мікрокосм відмінні по-суті, але тісно пов'язані і взаємодіють між собою. Гармонійність взаємодії ґрунтується на творчій життєвій ініціативі людини. Спосіб гармонізації за макрокосмосом свій, оригінальний для кожного індивіда. А інструментом обрання правильного життєвого шляху є серце.

Сковорода ставить питання: «Де живе щастя людини?» І дає цікаву відповідь: «Нема його ніде, але воно скрізь є ... Яка користь, коли ім'я твоє у тлінному списку надруковане, а дух істини, що сидить і судить у нутрошах твоїх, не одобрює й не дивиться на обличчя, але на серце твоє?» (Сковорода, 2005б).

Не важко помітити, що у Сковороди серце є методологічним принципом, специфічним пізнавальним засобом освоєння світу, думкою, духом. Це засіб пізнання «сродного» життєвого шляху, своєї «сродної» щасливої долі. Сродність ця подається людському серцю символічно, а значить опосередковується, третім – «символічним» світом – Біблією. Прочитування Біблії символізує життєвий процес індивіда. Третій світ, як і два перших, характеризується двома натурами: видимою як предметною образністю символу, літери, слова і невидимою – смыслом, розшифровуванням змісту слів, символів. Саме тому, головним джерелом усіх бід людей є «несродність» або небажання чи невміння віднаходити шляхи «сродності» із оточуючим світом. Усе це розгорнуто проаналізовано у фундаментальному дослідженні «Філософія Григорія Сковороди» під науковою редакцією В. І. Шинкарука (*Філософія Григорія Сковороди*, 1972).

Висновки. Філософський доробок Г. Сковороди особливо важливий тим, що сьогодні Україна переживає складні соціально-політичні процеси: формування і збереження національної самоідентифікації українців, національних цінностей, моральності і культури. Суспільство потребує фахової групи філософів як свідомих громадян, що мають чітке уявлення про перспективи розвитку держави. Сучасному суспільству необхідні як люди, що перебувають у гармонії із собою і світом, працюють над удосконаленням самих себе і суспільства, вміють долати як суперечливості власного внутрішнього світу, так і фахівці, що розуміють конфлікти соціуму та

довкілля. Покладаючи великі сподівання на людину як творця нової моралі, Г. Сковорода вірив у можливість побудови стійких засад державності, що внутрішньо багата людина – громадянин – сприятиме гармонії природи, світу, людських стосунків, зосереджуватиме свою увагу на проблемах добра і любові як невід’ємних атрибутах людського існування. Саме таких особистостей мислитель вважав здатними внести мир і злагоду у неспокійне і сповнене життєвих випробувань буття, протистояти відчуженості людини, абсурдності і беззмістовності її існування. Усе це відтворено у численних його творах (Сковорода, 1961, 1994, 2005, 2011, 2012). Майбутні філософи досліджуючи творчу спадщину Г. Сковорода, можуть простежити еволюцію розвитку людського духу: внутрішньо спустошена, без певних життєвих орієнтирів, людина поступово адаптується до життя у суспільстві; долає суперечності між одиничним і загальним, знаходить компроміс у стосунках із довкіллям. Звичайно ж, далеко не кожен зможе успішно пройти шлях свого духовного становлення, оскільки цей процес вимагає значного напруження внутрішніх і зовнішніх сил, єдності та боротьби розуму і почуттів, житейської мудрості та бажання долучитися до з’ясування причин людської жорстокості і сваволі, виявлення джерел людяності в людині і суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

- Бичко, А. К., Бичко, І. В., Табачковський, В. Г. (2001). *Історія філософії*: підручник. Київ: Либідь.
- Горський, В. С. (1996). *Історія української філософії*: курс лекцій для студентів вузів. Київ: Наук. думка. (Трансформація гуманітарної освіти в Україні).
- Кравченко, П. А. (2001). *Вітчизняний культурно-історичний досвід у системі сучасного державотворення (Соціально-філософські аспекти)*. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковорода; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ: Генеза.
- Огнев’юк, В. О., Кравченко, П. А. (1999). *Людина. Культура. Історія*. Київ: Генеза.
- Попович, М. (2008). *Григорій Сковорода: філософія свободи*. 2-ге вид. Київ: Майстерня Білецьких.
- Сковорода, Г. С., Табачников, І. А., Іваньо І. В. (Упоряд.). (1961). *Твори* (Т. 1). Київ: АН УРСР.
- Сковорода, Г. С., Табачников, І. А., Іваньо І. В. (Упоряд.). (1961). *Твори* (Т. 2). Київ: АН УРСР.
- Сковорода, Г. С. (1994). *Твори* (Т. 2). Київ: Наукова думка.
- Сковорода, Г. С. (2005). *Твори* (Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги). 2-ге вид., випр. Київ: Обереги.
- Сковорода, Г. С. (2005). *Твори* (Т. 2: Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи). 2-ге вид., випр. Київ: Обереги.
- Сковорода, Г., Киселева, Р. (Перек.), Йосипенко, С. (Ред.). (2011). *Полное собрание сочинений* (Т. 1: Трактаты и диалоги). Киев: Богуславкнига.
- Сковорода, Г., Киселева, Р. (Перек.), Йосипенко, С. (Ред.). (2012). *Полное собрание сочинений* (Т. 2: Проза. Поэзия. Переводы. Письма. Разное). Киев: Богуславкнига.
- Чижевський, Д. (1992). *Нариси з історії філософії на Україні*. Київ: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза».
- Шинкарук, В. І. (Ред.). (1972). *Філософія Григорія Сковорода*. Київ: Наук. думка.

REFERENCES

- Bychko, A. K., Bychko, I. V., & Tabachkovskyi, V. H. (2001). *Istoriia filosofii [History of philosophy]*: pidruchnyk. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Horskyi, V. S. (1996). *Istoriia ukrainskoi filosofii [History of Ukrainian philosophy]*: kurs lektsii dlia studentiv vuziv. Kyiv: Nauk. dumka. (Transformatsiia humanitarnoi osvity v Ukraini) [in Ukrainian].

- Kravchenko, P. A. (2001). *Vitchyznianyi kulturno-istorychnyi dosvid u systemi suchasnoho derzhavotvorennia (Sotsialno-filosofski aspekty) [Domestic cultural and historical experience in the system of modern state formation (Social and philosophical aspects)]*. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody; Poltav. derzh. ped. un-t imeni V. H. Korolenka. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
- Ohnev'iuk, V. O., & Kravchenko, P. A. (1999). *Liudyna. Kultura. Istoriia [Man. Culture. History]*. Kyiv: Geneza [in Ukrainian].
- Popovych, M. (2008). *Hryhorii Skovoroda: filosofiia svobody [Hryhorii Skovoroda: philosophy of freedom]*. Kyiv: Maisternia Biletskykh [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S., Tabachnykov, I. A., & Ivano I. V. (Comps.). (1961). *Tvory [Works]* (Vol. 1). Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S., Tabachnykov, I. A., & Ivano I. V. (Comps.). (1961). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: AN URSSR [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (1994). *Tvory [Works]* (Vol. 2). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory [Works]* (Vol. 1: Poezii. Baiky. Traktaty. Dialohy). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Skovoroda, H. S. (2005). *Tvory [Works]* (Vol. 2: Traktaty. Dialohy. Prytchi. Pereklady. Lysty). Kyiv: Oberehy [in Ukrainian].
- Skovoroda, H., Kyseleva, R. (Trahs.), & Yosypenko, S. (Ed.). (2011). *Polnoe sobranie sochynenyi [Complete set of works]* (Vol. 1: Traktaty y dialohy). Kiev: Bohuslavknyha [in Russian].
- Skovoroda, H., Kyseleva, R. (Trans.), & Yosypenko, S. (Ed.). (2012). *Polnoe sobranie sochynenyi [Complete set of works]* (Vol. 2: Proza. Poezyia. Perevody. Pysma. Raznoe). Kiev: Bohuslavknyha [in Russian].
- Chyzhevskiy, D. (1992). *Narysy z istorii filosofii na Ukraini [Essays on the history of philosophy in Ukraine]*. Kyiv: Vyd-vo «Orii» pry UKSP «Kobza» [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. I. (Ed.). (1972). *Filosofiia Hryhoriia Skovorody [Grigory Skovoroda's philosophy]*. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

METHODOLOGICAL ANALYSIS OF THE ANTHROPOLOGICAL PROBLEMS OF H. SKOVORODA'S PHILOSOPHY IN THE MODERN CONTEXT

Petro Kravchenko,

Doctor of Philosophy, Full Professor, Professor of the Department of Philosophy;
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The hostilities that have been taking place in Ukraine since 2014 have made socio-political transformations related to the fateful issues of the future of the Ukrainian people and nation and their state-building processes particularly acute. In such circumstances, classical socio-philosophical issues come to the fore, as they allow us to comprehensively understand human social activity, its potential, and internal and external forces, and to assess the importance of the individual as a cultural and creative being. This issue is closely related to the anthropological one in the training of philosophers since future specialists must realize that man is the center of social and socio-political processes, that he is a microcosm in which the entire macrocosm is concentrated, as H. Skovoroda argued. The philosophical symbolism of the thinker's work is directly related to wisdom, akin to work, seeing the great in the small, revealing the mystery through the symbolic world. This is the way to a happy life. To be a human being is to be a philosopher, says Hryhorii Savych and the fate of each person is inseparable from the fate of the nation, and this unity lies in the world of freedom, which many do not understand, because it requires fighting the whole world on the principles of love, not hatred. This is the classical Ukrainian philosophy founded by H. Skovoroda. Its task is to awaken the main slogans of the Enlightenment (honor

and dignity, freedom, justice, solidarity, morality) and to practically direct them to achieve both one's freedom and the freedom of an open society. The development of such a society in Ukraine is the goal of the modern national state-building process, and the realization of the value principles is the goal of philosophical education.

Future philosophers, studying H. Skovoroda's creative heritage, can trace the evolution of the human spirit: internally devastated, without certain life guidelines, a person gradually adapts to life in society; overcomes contradictions between the individual and the general, finds a compromise in relations with the environment. Of course, not everyone will be able to successfully go through the path of their spiritual formation, since this process requires a significant strain of internal and external forces, unity and struggle of mind and feelings, worldly wisdom, and a desire to join in finding out the causes of human cruelty and arbitrariness, identifying the sources of humanity in man and society.

Keywords: *training of philosophers, antinomianism, anthropology, baroque culture, choice, state-building, existentialism, cordocentrism, human, mentality, freedom, socio-political processes, «kindred labor», values.*

Надійшла до редакції 17.01.2024 р.